

NARCÍS PALLARÈS-DOMÈNECH
ALESSIO POSTIGLIONE
VALERIO MANCINI

El gran joc

UNA ANÀLISI
GEOPOLÍTICA
DEL FUTBOL
CONTEMPORANI

INTRODUCCIÓ

El poder del futbol

El futbol no és només un esport: és un veritable instrument de *soft power*¹ en mans dels Estats i grups d'interès, una eina geopolítica utilitzada pels poders econòmics i polítics, i en si mateix un actor geopolític global.

En un món on els poders econòmics dicten les pròpies condicions als Estats i a la política, el futbol, en ser un gran negoci, domina el món, movent un volum de facturació de 28.400 milions d'euros [Deloitte 2022].

La Premier League lidera la classificació amb un valor total de 5500 milions, seguida per la Bundesliga i La Liga espanyola, amb 3000 milions i 2950 milions respectivament. El futbol italià genera 2500 milions, i el 12% del PIB mundial del futbol es produeix a Itàlia: ofereix feina a 40.000 persones i genera una contribució fiscal de 1200 milions. Els anomenats *Big Five*, els cinc campionats europeus principals —per ordre de magnitud: anglès, alemany, espanyol, italià i francès—, van facturar 15.600 milions d'euros el 2022, un resultat inferior respecte als 17.000 de la temporada 2017/18, prèvia a la pandèmia, però indicatiu de totes maneres de la potència de la indústria.

En uns temps en què trobar uns quants milions per millorar l'educació o la salut cada cop és més difícil, l'economia del futbol supera la de molts Estats sobirans. El futbol mou interessos, fa bategar els cors; de fet, està més estès que les principals religions monoteistes i que la democràcia liberal. Tant és així que el total d'espectadors de la Copa del Món de 2018 va ser de 3572 milions, més de la meitat de la població mundial major de quatre anys.

Els estats utilitzen el futbol per afirmar la seva existència: l'Uruguai, nascut sota l'auspici de l'Imperi britànic com un Estat coixinet entre l'Argentina i el Brasil per separar les aspiracions colonials dels espanyols i portuguesos, va organitzar i guanyar en l'any del centenari de la seva independència el primer Campionat del Món, amb l'objectiu de reafirmar-se com a nació en un sentit geopolític i identitari.

Mussolini va organitzar el segon Mundial per mostrar al món les fites del règim feixista [Cavallaro 2009:147]. El feixisme feia temps que meditava organitzar un gran esdeveniment esportiu (una olimpíada romana) per mostrar i donar importància a la nova Itàlia de «camisa negra». Amb la designació de Berlín com a seu dels Jocs Olímpics de 1936, tant d'hivern com d'estiu, el règim de Mussolini va aplicar tots els esforços en organitzar el Campionat del Món de futbol, que va acabar guanyant Itàlia. La seva organització no va ser senzilla, però va ser un acte en el qual el Duce, expert en comunicació i manipulació de masses, va elaborar l'operació de blanquejament d'imatge més grandiosa mai realitzada fins aleshores a Itàlia.

Els *azzurri*, liderats per segona vegada per l'entrenador i exjugador Vittorio Pozzo, únic entrenador de la història a guanyar dos Mundials, van repetir la victòria quatre anys després en el Mundial de França de 1938 —de nou amb una

forta connotació política. Famós va ser el partit de quarts de final França-Itàlia, jugat a Marsella, quan tots els antifeixistes, començant pels exiliats italians, van animar els *bleus*. Itàlia, provocativament, va sortir a jugar amb una samarreta negra —passarà cinc vegades a la història de la selecció italiana— i fent la salutació romana. Itàlia va guanyar per 1-3 i més tard conclouria el seu viatge triomfal, una autèntica apoteosi feixista, superant a les semifinals el Brasil del gran Leônidas, i a la final a Hongria per 4-2. Per una broma del destí, Itàlia es va coronar campiona a l'Estadi Olímpic de Colombes, el mateix estadi d'*Evasió o victòria*, la famosa pel·lícula de John Huston protagonitzada per Pelé, Michael Caine i Sylvester Stallone, que s'inspira en el «partit de la mort», jugat a Ucraïna el 1942 entre el Flakelf, l'equip dels ocupants nazis format per membres de la Luftwaffe, i l'FK Start, integrat principalment per jugadors del Dinamo de Kíiv.

Atès que el feixisme havia guanyat al camp, l'antifeixisme —a més d'haver guanyat després la guerra— va recórrer a un altre espectacular mite-motor² per guanyar-se el cor de les masses: el cinema.

I no és casualitat que els Estats totalitaris utilitzessin indiferentment mitjans de comunicació, cinema i esport per influir en les masses. En el Mundial de França de 1938, de la mateixa manera, Itàlia sempre va tenir tot el públic local i neutral en contra.

Els Estats s'aprofiten del futbol per projectar-se geopolíticament: el Mundial del Japó i Corea del Sud del 2002 va servir per reafirmar la centralitat del Pacífic respecte als antics eixos atlàntics; Brasil, Sud-àfrica i Rússia, economies emergents de l'anomenat grup BRICS, han organitzat els últims Mundials per mostrar al món el seu nou estatus. Amb el Mundial de Qatar es reafirma el protagonisme dels països

del golf i, sobretot, de l'islam polític, representat precisament pel petit emirat i per Turquia, on governen forces properes als Germans Musulmans.

No només els Estats fan servir el futbol geopolíticament, sinó també les nacions sense Estat. És el cas dels equips que formen part de les federacions de futbol independent, com la CONIFA,³ i de seleccions com Catalunya, Quebec o Kurdistan. Palestina, amb l'estatus d'observador a l'ONU, és membre de ple dret de la FIFA, on també s'asseuen Macau i Hong Kong, que formen part de la Xina segons el principi «un país, dos sistemes». La FIFA ha concedit una selecció fins i tot a Taiwan, la independència i la sobirania del qual mai han estat reconegudes per Pequín. Diferent és el cas d'Escòcia, Gal·les i Irlanda del Nord, que tot i no tenir sobirania i independència política en formar part del Regne Unit, tenen una selecció pròpia al món de la pilota.

El futbol és un negoci fins i tot per a reis que han perdut el seu regne. El príncep Emanuele Filiberto de Savoia, descendent de la reialesa italiana, ha mostrat interès a reflotar el Savoia Calcio 1908, l'equip de Torre Annunziata, a la província de Nàpols, avui a la cinquena regional de Campania.⁴ Emanuele Filiberto es va presentar a les sales de la Basilica della Madonna della Neve de la populosa ciutat, amb l'alegria dels aficionats, per mostrar els detalls del projecte «Casa Reale Holding». «Príncep, ajuda una mica la Torre Annunziata», va cridar una dona rossa obrint-se camí. «Ajudeu la ciutat, no només l'equip», va dir un altre, mentre al voltant se succeïen les encaixades de mans, les *selfies* i les peticions d'autògrafs. Sempre somrient, no n'hi va negar cap a ningú. Va ser rebut pel sacerdot de la Basilica della Neve, don Raffaele Russo, que després dels flaixos dels fotògrafs i les entrevistes va poder intercanviar unes paraules amb el príncep. Més tard, es va

fer la presentació del projecte, en una sala plena d'aficionats delirant amb l'esperança de redimir un equip sacsejat per una investigació judicial que situa a integrants del Savoia Calcio com a víctimes dels intents d'extorsió per part de la màfia local.

Pel príncep, que en els darrers anys ha freqüentat la televisió intentant capitalitzar la marca «Savoia» i restaurar la imatge d'una casa reial que ja no és estimada pels italians —atesa la seva vinculació amb el feixisme quan Mussolini va prendre el poder—, l'equip de la província de Nàpols podria ser una oportunitat. En definitiva, fins i tot un rei sense Estat ni nació pot estar interessat en el futbol per reconstruir el seu regne. Poc importa que la casa reial sigui piemontesa i l'equip napolità. Així com els avantpassats d'Emanuele Filiberto van abandonar Chambéry per dirigir-se a Torí, transformant l'Estat savoia de francès a italià, avui els Savoia podrien emigrar a Campània, on un equip, amb seu a Torre Annunziata, els ret homenatge en nom de les tradicions renaixentistes. A través del futbol es construeixen nacions i Estats, monarquies incloses.

La competició entre Estats

Com cada vegada és més freqüent en l'era de la globalització, l'economia fa servir el futbol amb independència dels Estats. Els Estats nació, dotats de territoris i fronteres, viuen un moment d'estancament, superats per un capitalisme desterritorialitzat i sense fronteres, la sobirania financera del qual traspasa i erosiona la sobirania estatal del segle XIX. La clàssica contraposició geopolítica entre potències marítimes i terrestres, teoritzada pels dos pares d'aquesta disciplina, l'anglès sir Halford John Mackinder [1904] i l'alemany Karl Haushofer,⁵ reviu amb el futbol.

Les talassocràcies atlàntiques representen una àrea única i homogènia, i es contraposen a la tel·lúrica Bundesliga. Es tracta d'una àrea homogènia perquè s'hi barregen els EUA i el Regne Unit. Cal pensar en la Premier League, dominada per gegants esportius propietat de fons nord-americans; en el Liverpool, comprat pel grup Fenway Sports, propietari de l'equip de la Major League Baseball (MLB) Boston Red Sox; en el Manchester United, propietat de Malcom Glazer, també propietari de l'equip de futbol americà Tampa Bay Buccaneers; en l'Arsenal, propietat de Kroenke Sports & Entertainment, amb seu a la ciutat de Denver, Colorado, que agrupa diversos equips professionals de bàsquet, futbol americà i beisbol; en l'Aston Villa, del multimilionari nord-americà Wesley Edens, copropietari juntament amb l'egipci Nassef Sawiris; en el Burnley, propietat del grup d'inversions nord-americà ALK Capital; en el Chelsea, que amb l'abandonament del magnat rus Abramóvitx arran de la guerra d'Ucraïna, ha passat a ser propietat d'un consorci liderat per l'inversor Todd Boehly, qui al seu torn és copropietari dels Dodgers de Los Angeles; en el Crystal Palace, propietat dels inversors nord-americans Joshua Harris i David Blitzler, que posseeixen entre els dos el 18% de les accions del club; en el Leeds United, el 44% de les accions del qual són propietat d'empreses nord-americanes, com 49ers Enterprises, YouTube i Zappos; també en el West Ham United, que pertany en un 8% al magnat Albert Smith.

Des d'aquesta perspectiva, el Brexit només confirma el fet que una zona geopolítica atlàntica i marítima es contraposa a una UE orientada a l'eix terrestre alemany. La fusió de l'angloesfera futbolística és tal que el president de la Major League Soccer americana, Don Garber, ha llançat la proposta d'una Anglo-American Cup que es jugaria entre els equips

de la Major i la Premier. Considerant que el Regne Unit ha abandonat la UE, seria una humiliació per al Vell Continent, la lliga més important del qual ja no pertany a l'Europa política. Lliga que, fins i tot físicament i geogràfica, es traslladaria a jugar en un altre lloc, segons els principis d'aquella *Global Britain* que empeny cada cop més a Londres a mirar fora d'Europa arran del Brexit.

El caràcter econòmic dels dos campionats nacionals, anglès i alemany, també reflecteix la diferència entre models de capitalisme. Fons d'inversió atlàntics versus «capitalisme renà». És a dir, capitalisme financer i liberal en oposició a un sistema econòmic neocorporativista (mercantilista, almenys en el mercat intern,⁶ on grups empresarials sovint vinculats a grans famílies són l'expressió de la manufactura i d'un capitalisme de tipus fordista), que controla els clubs en equilibri amb socis i aficionats, impeding *de facto* la penetració de capital estranger en un mercat impulsat, bàsicament, per la demanda (futbolística) interna.

Però, com conclou el geògraf Parag Khanna [2017], el conflicte avui ja no és entre talassocràcies i forces continentals —en la geopolítica d'Haushofer, la lluita era entre les forces atlàntiques i l'URSS, el *Heartland* de la «fortalesa eurasiàtica»—, sinó entre dues potències marítimes: l'Atlàntica i la Pacífica; els EUA i la Xina.⁷

Els EUA, a més d'invertir en el futbol anglès, inverteixen cada cop més en el seu propi territori.⁸ Després d'organitzar un Mundial el 1994, tornaran a organitzar-ne un altre el 2026, juntament amb Mèxic i el Canadà.

Hi ha aproximadament vint-i-cinc milions de nord-americans que juguen a futbol. La popularitat d'aquest esport va créixer als Estats Units a partir de finals de la dècada dels anys seixanta, i va rebre un impuls significatiu quan es va disputar

la Copa Mundial de la FIFA de 1994 i la Copa del Món Femenina de la FIFA de 1999. És el quart esport més popular als Estats Units després del futbol americà, el beisbol i el bàsquet.

La Xina tampoc es queda enrere. Per exemple, Gao Jisheng, un multimilionari xinès que prèviament va servir a l'Exèrcit Popular d'Alliberament i que havia treballat com a funcionari del Partit Comunista Xinès, ha sigut propietari del Southampton anglès. Pequín ha invertit en la propietat del Milan⁹ i l'Inter, a l'espera de lluitar fins i tot per una victòria al Mundial a llarg termini. No és ciència-ficció, és el que reporta al «Pla de desenvolupament a mitjà i llarg termini del futbol xinès (2016-2050)» que, segons les declaracions de Xi Jinping, també aficionat al futbol, hauria de culminar amb l'organització del campionat del món i la victòria xinesa d'aquí al 2050. Abans de la COVID es calculava que el 2025 la facturació del campionat xinès, que en els últims anys ha registrat transferències vertiginoses com les dels brasilers Oscar Dos Santos i Hulk per 60 i 55 milions de dòlars al Shanghai SIPG, arribaria a un valor total de 740.000 milions de dòlars; més que la Premier, la Bundesliga, La Liga i la Serie A juntes. Convé recordar que més de 300 milions de xinesos veuen futbol almenys una vegada a la setmana i 250 milions descriuen ara el futbol com el seu esport preferit.

D'altra banda, dels 1600 milions d'aficionats que hi ha a tot el món, 300 milions es troben a la Xina. Quantitat que s'ha vist incrementada per diversos factors positius, entre ells el triomf del Guangzhou Evergrande a la Lliga de Campions asiàtica el 2013 i el 2015. A més a més, només el Real Madrid té 127 milions d'aficionats a la Xina, el Manchester United 107 milions, l'Inter de Milà i l'AC Milan en tenen 106 i el Bayern de Múnic acumula 90 milions,¹⁰ més dels que poden tenir en els seus països d'origen.

De totes maneres, esdeveniments disruptius a escala geopolítica com la pandèmia i la guerra d'Ucraïna, així com les seves implicacions econòmiques, han frenat, de moment, el creixement tant en l'àmbit econòmic com en l'àmbit competitiu de la Superlliga xinesa, que sembla que hagi perdut la capacitat d'atraure cracs en benefici de la lliga saudita, que és qui més està invertint a portar noms coneguts al país de l'or negre.

Un altre aspecte destacable és la «diplomàcia dels estadis», que preveu la construcció d'infraestructures faraòniques en països clau per a la geopolítica xinesa a partir de la Nova Ruta de la Seda, la BRI (Belt and Road Initiative), que s'articula precisament a través d'inversions xineses assignades a través de l'Asian Infrastructure Investment Bank.

Per exemple, tan bon punt Costa Rica va trencar els vincles diplomàtics amb Taiwan i va reconèixer oficialment la República Popular de la Xina (RPX), Pequín va negociar un acord de lliure comerç que va donar lloc al finançament de l'Estadi Nacional de Costa Rica, inaugurat el 2011, amb un cost aproximat de 100 milions de dòlars. Com en la diplomàcia de la «trampa del deute», les infraestructures de la BRI, molt cares de mantenir, generen un vincle indissoluble entre Estat beneficiari i donant, i els països que han rebut els estadis es veuen obligats a reforçar la cooperació amb Pequín simplement per poder fer-los servir. En definitiva, estadis com cavalls de Troia.

La Xina va començar a construir estadis per a altres països l'any 1958, finançant el d'Ulan Bator, a Mongòlia; després va ser el torn dels d'Indonèsia i Cambodja el 1963 i el 1966, per a partir d'aleshores construir incessantment des del Carib fins a Àfrica, on Pequín ha creat el Fòrum de Cooperació Xina-Àfrica (CACF). Entre els estadis xinesos construïts a

l'Àfrica figuren l'Estádio Nacional do Zimpeto a Moçambic, i l'estadi Amaan de Zanzíbar, a Tanzània, a més a més d'estadis al Senegal, Mauritània, Maurici, Kenya, Ruanda, Níger, Djibouti, Angola, Gabon, Guinea Equatorial i la República Democràtica del Congo. A canvi, la Xina ha obtingut concessions per a explotacions petrolieres, mines de terres rares (els minerals necessaris per construir xips i bateries elèctriques), de les quals Pequín n'és líder mundial, ja sigui en la producció o en el control, i la possibilitat de conrear terres per a les necessitats alimentàries de la seva població. Una jugada mestra, tenint en compte que a l'Àfrica hi ha qui mor de gana. Aquí és clau el projecte Chinese Friendship Farms, que ha vinculat Pequín a prop de quaranta Estats africans. Un projecte que ha estat possible gràcies a la diplomàcia dels estadis. Fins i tot Lusail, l'estadi que va albergar la final entre l'Argentina i França del Mundial de Qatar, va ser construït pels xinesos.

Menció a part mereix el futbol espanyol, país de dos dels equips més llorejats del món: el Real Madrid i el FC Barcelona. És possible que no hi hagi dos equips tan polititzats.¹¹

El Real Madrid ha sigut una eina extraordinària de promoció del poder, primer de l'Estat central, després del franquisme: equip oficialista del general Franco, originalment es deia només Madrid FC. Va ser el 1920 quan el rei Alfons XIII li va donar el títol de *Real*, que els blancs van perdre amb la Segona República espanyola,¹² i que van recuperar dos anys després de la fi de la Guerra Civil, l'any 41, quan Franco els hi va restituir la corona. El Caudillo va invertir simbòlicament en els *merengues*, convertint el Real Madrid i les seves llegendàries Copes d'Europa en una eina més de la geopolítica franquista [Pallarès-Domènech 2023]. El Barça era el seu antagonista, com a equip símbol del catalanisme i associat als valors republicans que, des del punt de vista franquista,

es veia com l'antítesi del règim, essent Barcelona una capital històricament referent de l'anarquisme, plena de comunistes i republicans que havien defensat la fi de la monarquia i les reformes progressistes.

El Futbol Club Barcelona sempre ha volgut representar «més que un club», com diu el seu lema, defensant valors com la catalanitat, la democràcia i la solidaritat, el compromís social i, darrerament, el feminisme. Aquestes causes socials, associades a valors progressistes i de suport a la causa de la llibertat de Catalunya, sota el franquisme li van suposar conseqüències com l'espanyolització del nom i de l'escut.¹³ El Barcelona, per exemple, durant molts anys no s'ha permès lluir patrocinadors a la samarreta.

Tot i que els dos equips representen dues marques extraordinàries, carregades d'implicacions geopolítiques, el sistema futbolístic espanyol sembla menys atractiu per al capital estranger. El Madrid i el Barça són clubs propietat dels seus socis, un cas únic, romàntic i fascinant en el futbol actual. Si aquest sistema garanteix, d'una banda, valors i passió, de l'altra podria condemnar els dos clubs a la llarga. Els campions del nacionalisme futbolístic pateixen i patiran més que ningú el futbol desnacionalitzat i globalista que estan construint els capitals financers.

En aquest punt cal parar atenció a les estratègies futbolístiques de Rússia i els països del golf.

Rússia, Ucraïna i el *Heartland*

Pel que fa a la geopolítica de Rússia, és cèlebre la frase de Mackinder: «Qui controli Europa de l'Est dominarà el *Heartland*: qui controli el *Heartland* dominarà l'Illa-Mundial: qui controli l'Illa-Mundial dominarà el món».

Sumari

INTRODUCCIÓ	7
El poder del futbol	7
La competició entre Estats	11
Rússia, Ucraïna i el <i>Heartland</i>	17
Els països del golf i les noves potències	24
L'Àfrica i el Marroc, la revelació del 2022	27
Organitzacions internacionals i la diplomàcia del futbol	30
El futbol-capitalisme	33
El rol de les televisions	35
Propaganda i màrqueting polític	38
EL FUTBOL COM A FENOMEN SOCIAL TOTAL	41
Una religió anomenada futbol	41
La mediatització de la pilota	51
Masses i consum	58
Maradona, Pelé i el relat	65
Classe, ètnia, religió: les fractures socials	72
L'ASPECTE ECONÒMIC DEL JOC	87
L'esport com a negoci global. El cas d'Itàlia	90
La represa postpandèmia	92
Els models de propietat del futbol professional	101
Les noves formes de patrocini: l'augment de les criptomonedes	103
Els patrocinis a Itàlia: entre les criptodivises i els drets sobre el nom	108

FUTBOL I GEOPOLÍTICA	113
La geopolítica de la FIFA	113
Un poder que ve de lluny	114
Jugo, ergo existeixo	133
La NF-B i les nacions no-alineades	136
La CONIFA i els micronacionalismes	144
La Copa COSANFF	157
Les altres seleccions independents	160
El projecte d'una lliga paneuropea	166
La història del projecte	170
El xoc de la Superlliga	175
Una oportunitat per a la Unió Europea	180
LES ESFERES D'INFLUÈNCIA	183
La Xina: dos Estats, quatre seleccions	183
L'estratègia xinesa en la geopolítica del futbol	187
La Ruta de la Pilota	192
Els Estats Units d'Amèrica	198
El Real de Puerto Rico	202
De la Copa del Món 1994 al NAFTA 2026	204
Messi a Miami. La nova meca del futbol global	206
El món àrab	211
Els països del golf, els sultans del futbol	211
El cas del Qatar	212
L'Aràbia Saudita: de Messi a Cristiano Ronaldo	231
Amèrica del Sud i el naixement geopolític del futbol	236
L'Uruguai	238
L'Argentina	240
El Brasil	245
EL FUTBOL INDEPENDENT	257
Garibaldi i el joc de la pilota	257

Itàlia, l'Europeada i el <i>Lebensraum</i>	260
El Friül i la Copa Mitropa	264
El cas del Principat de Mònaco	269
El cas de Catalunya	275
La selecció catalana: una nació, una selecció	286
Catalunya-Brasil	289
Cruyff i Maradona	291
El Barça, l'equip nacional de Catalunya	293
MÀFIA I CORRUPCIÓ	297
El poder corromp	297
El narco-futbol: el cas de Colòmbia	300
Pablo Escobar, empresari del futbol	305
L'altre Escobar	312
L'escàndol FIFA	319
CONCLUSIONS	323
El món d'avui	332
El món de demà	334
El futbol del futur	336
El futbol femení	337
<i>Business International Football Groups</i>	343
Les Superlligues	346
El segle africà	347
El creixement dels patrocinis de les criptomonedes	349
Els esports electrònics, el metavers i les noves competicions-espectacle	351
Ciutadans del món	358
BIBLIOGRAFIA	361
NOTES	379